

Eerste geschiedenis' en Koninkrijk Gods Historisch besef bij M.C. Smit

– J.Ph. Poley –

Transparant 8.4 (1997) 13-16

Zijn leven lang heeft de VU-historicus Meijer C. Smit (1911-1981) geworsteld met de vraag hoe hij in zijn geschiedbeoefening op wetenschappelijke wijze rekenschap kon afleggen van zijn geloof. Enerzijds stond hij tussen de historici, die veelal bezig zijn met het duidelijk maken van de relatie tussen geselecteerde gebeurtenissen of perioden en hun oorzaak: het weten van wat er gebeurde en (zo mogelijk) het causale 'waarom?'

Anderzijds was daar zijn zeker weten en zijn vertrouwen dat zijn God regeerde, en dat Hij Zijn schepping en de ontwikkeling daarvan in haar geschiedenis leidde. Smit heeft zijn leven lang geleden aan het niet adequaat kunnen verzoenen van beide. De Eerste en Tweede Geschiedenis is een bundeling van door hem nagelaten geschriften.¹ Daaruit wil ik proberen hem te volgen langs enkele mijlpalen van zijn zoektocht. Gaandeweg zal blijken dat gelovigen mede hieruit inspiratie, zin en perspectief op hun levensweg kunnen ontvangen.

Kan een antwoord op de vraag naar het Waarom objectief zijn?

In zijn inaugurele rede (1955)² stelt Smit eerst de wetenschappelijke behandeling van de vraag naar het waarom van de historische gebeurtenissen aan de orde.³ Hij wijst er op dat die gebeurtenissen, de dingen, de mensen, méér dan 'intra-mundaan geconditioneerd' zijn. Ze zijn niet alleen zelf de bepalende grootheden. Ze zijn op hun beurt door de omstandigheden opgenomen in een samenhangend en overweldigend geheel van andere factoren, invloeden, structuren en ordeningen, die ten dele kenbaar, ten dele onkenbaar zijn, die ten dele rationeel, ten dele irrationeel zijn.

De zo tot stand komende historische werkelijkheid is echter méér dan de som van die factoren: alle factoren samen leidden bijvoorbeeld nog niet met dwingende noodzaak tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Hij verbaast zich er min of meer over dat veel van zijn collega's daaruit niet de consequentie trekken, door te erkennen dat door die – ten dele onkenbare en irrationele – invloeden de kring van de historische causaliteit principieel nooit volledig gesloten zal kunnen worden: er komen in de continuïteit van de historische werkelijkheid onderbrekingen voor.

Er ligt volgens Smit, tussen 'oorzaak' en 'werking' in het mensengebeuren een 'transformatie-ruimte', een vrijheidsgraad, een geheim, waarvan de uitkomst onvoorspelbaar is.⁴ Daarbinnen kunnen de individuele vrijheid en verantwoordelijkheid tot expressie komen. Daar valt de persoonlijke beslissing of keuze. In die ruimte ligt voor de mens de mogelijkheid van bevrijding uit de causaliteit, uit de dwang der omstandigheden.⁵ Dat komt – argumenteert

¹ M.C. Smit, *De eerste en tweede geschiedenis* (Amsterdam 1987).

² *Ibid.*, 12-41.

³ *Ibid.*, 31-34.

⁴ Bewust onderscheid ik hier mensen-gebeuren van 'natuur'-gebeuren. In dit laatste is veelal geen 'vrijheidsgraad' aanwezig, het gebeuren is veelal causaal (bii.v. de oorzaken van een aardbeving, van de extreem hoge Noordzeevloed op 31 januari 1953). Smit maakt dit onderscheid niet. Overigens is de mens dan ook het enige creatuur dat zich zal moeten verantwoorden.

⁵ Smit, *Eerste*, 34.

Smit – omdat de mens dual van aard is: enerzijds is hij of zij omringd door intra-mundane invloeden en ordeningen, anderzijds leeft iedereen in een ‘het mundane ontstijgende relatie met de Transcendente’. In bepaalde opzichten is elk mens door die transcendentale relatie voor de mundane krachten ongrijpbaar, in zijn wezen zelfs onaantastbaar! ‘In dat oord van ontstijgende geborgenheid in de relatie met de Transcendente woont de menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid.’ Daarin kan hij ook ter verantwoording worden geroepen. Zo wordt het, vol gens Smit, de taak van de vakhistoricus de grote vragen der geschiedenis opnieuw te doordenken vanuit het in-elkaar-grijpen van twee werkelijkheden; de intra-mundane en de trans-historische werkelijkheid.⁶ En bij de vraag naar het Waarom zal veelal het menselijk handelen de onvoorspelbare, bevrijdende factor blijken te zijn.⁷

Smit stond hierin niet alleen. Diverse historici gaven er direct of indirect blijk van zich van dit geheim bewust te zijn. Jan Romein had, in zijn inaugurele rede in 1939, de historische objectiviteit over het ‘Waarom?’ al naar het rijk der dromen verwezen: de subjectiviteit van de historicus, zijn keuze en weging van de factoren, zijn eigen vooroordelen maken een ‘objectieve’ communis opinio in interpretatie al onmogelijk. Bovendien: hoe meer gegevens, hoe meer vragen. Alle interpretaties leveren slechts een ‘vergruisd beeld’.

Bouman,⁸ in het voetspoor van Febvre,⁹ en Bloch,¹⁰ benadrukte in 1962 hoezeer de toenmalige geschiedschrijving de mens verwaarloosde: ‘une totale absence des hommes’ (Febvre). ‘Onze bronnen geven slechts indirecte informatie over het menselijk handelen in het verleden. Ze zwijgen in veel gevallen over ‘het menselijk wezen, voelend, denkend, lijdend, handelend’. En wij zijn nu eenmaal gebonden aan de stelregel dat wij niet meer uit de bronnen mogen afleiden dan zij in concreto te bieden hebben.’ Hij voert daarna een bezielde pleidooi voor een wijder en persoonlijker zoekveld voor bronnenmateriaal (brieven, dagboeken, etc.) en voor een beeldende, aanschouwelijke maar bescheiden geschiedschrijving à la Huizinga. ‘De ordening van grote aantallen vastgestelde feiten vereist tenslotte een vorm waarin de historische werkelijk-[14]heid plausibel wordt gemaakt.’¹¹ Ook Van Isacker, in 1964, spreekt van ‘het geheim in de geschiedschrijving’:¹² ‘Wie het geschiedkundig werk herleidt tot het napluizen, catalogiseren en toegankelijk maken van relieken, doet wel aan historische wetenschap maar de *ars historiae* blijft hem vreemd: die wordt alleen beoefend door wie zoekt naar de mens in de geschiedenis.’ En: ‘Ook de *ars historiae* moet het mysterieuze in de mens suggereren én intact laten. Is daarom niet een nieuwe vorm van geschiedschrijving wenselijk die, zoals de moderne romankunst, een grotere eerbied betoont voor het menselijk mysterie?’¹³

Bevrijding door binding aan de Oorsprong

In 1963 zien we een verdere ontwikkeling in Smits gedachten.¹⁴ In de handgeschreven tekst van een lezing (voor christen-studenten?) laat hij zien hoe de historicus die het antwoord op de vraag naar het ‘Waarom?’ immanent in de geschiedenis zoekt, zowel het zicht op de zin

⁶ Hier kan men bij Smit de opmaat signaleren voor zijn latere concept van eerste en tweede geschiedenis, *ibid.*, 37.

⁷ Een aparte studie waard. Men denke aan de historie-makende beslissende keuzes van bijv. Willem van Oranje, of van Frits Slomp.

⁸ P.J. Bouman, *In de ban der geschiedenis* (Utrecht 1962) hfdst. 3.

⁹ L. Febvre, *Combats pour l'histoire* (Parijs 1953)

¹⁰ M. Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien* (Parijs 1959).

¹¹ Bouman, *In de ban*, 60-61.

¹² K. van Isacker, *Geschiedenis voor mensen* (Antwerpen 1964) 20, 36, 40. G. Puchinger attendeerde om op deze rooms-katholieke stem in dit koor, in: *Tijdschrift der Reünisten der S.S.R.* (september 1978) 15, 17.

¹³ Heeft de huidige geschiedschrijving té goed geluisterd? Dreigt in de vloed van de ‘oral history’ nu de ordening in de geschiedschrijving te verdrinken?

¹⁴ Smit, *Eerste*, hfdst. 3, in de noot betreffende dit handschrift.

van de geschiedenis en van het leven, als op de vrijheid en verantwoordelijkheid van de mens kwijtraakt. De geschiedschrijvers zelf zijn dan in de ban der geschiedenis verzeild geraakt. Slechts aan een relatie met de Transcendente, met God, kunnen ‘zin en ‘vrijheid’ ontspringen. Hij heeft de wereld geschapen in relatie tot Zichzelf.¹⁵ De zin van ons leven en onze vrijheid tot handelen (goed of slecht) is een zaak rechtstreeks tussen God en ons, maar toch gebruikt God daarvoor de geschiedenis.

In Smits visie heeft elk feit zo een dubbele oorsprong. De geschiedenis komt op ons af, dwingend, keuzen eisend. De gebeurtenis die uit onze keuzen voortkomt, vindt daarin zijn geschiedenis-oorsprong. Maar tevens, en daar onlosmakelijk mee vervlochten, vindt ons kiezen en de resulterende gebeurtenis zijn oorsprong in onze relatie met God.

De wezensvraag: waar vandaan?

In 1970 komt Smit, aangespoord door zijn studenten, haast aarzelend met de laatste ontwikkeling in zijn ideeën: er is tweërlei geschiedenis, de eerste en de tweede geschiedenis.¹⁶

Daar is de geschiedenis van de historici: feiten, gebeurtenissen en hun plausibel ‘Waarom?’. De ‘voorgond’ noemt Van Riessen haar.¹⁷ Smit noemt haar ‘tweede geschiedenis’, het verhaal van water geschiedde, veelal het verhaal van het menselijk handelen. Maar die tweede geschiedenis zal altijd op ‘geheimen’ stuiten, ze laat ons met levensgrote vragen zitten. Zoals de vraag: waarvandaan? Ik noem er enkele:

- Van waar komt ‘het fluiten van de vogels’?
- Van waar komt ‘het ‘homing’ instinct van de zalmen?
- Van waar komt ‘het kunnen liefhebben’?
- Van waar komt ‘gerechtigheid’?

Smit stelt de al omvattende vraag: van waar zijn ‘de dingen’? Hoe komt het dat ‘dingen’ bestaan? In het voetspoor van mijn grote leermeester J.P.A. Mekkes, die niet moe werd Heideggers wezensvraag te herhalen: ‘Warum ist überhaupt Seiendes, wamm ist nicht vielmehr Nichts?’

Maar, naast de vraag ‘van wáár zijn de dingen?’ is daar ook de vraag: van waar komt ‘de eenheid’ en ‘de samenhang’ in de dingen? Hier laat ons de geschiedwetenschap in de steek, en zijn wij op zoek naar ‘achtergronden’ op het terrein der geschiedfilosofie. Toch moet er een antwoord zijn: ieder wéét dat er méér is dan de historische feiten. En je voelt als het ware Smit aarzelen, voor hij zijn antwoord op de uitdaging formuleert. Toch is dat vreemd voor een historicus.

De Sumeriërs wisten al dat de machtsverhoudingen in hun zichtbare wereld en dat water gebeurde, alleen maar een afspiegeling waren van de onderlinge machtsverhoudingen tussen de goden en van wat er tussen hen voorviel. En Plato’s zieners in de grot zagen slechts schaduwen van de (voor hen onzichtbare) werkelijkheid buiten de grot.

Het leven zien in een ander licht

Iedereen wéét dat er méér is, vanuit de persoonlijke dagelijkse ervaring. K.J. Popma noemde dat ‘historisch besef’. Een weten dat de historie transcendeert en dat fundamenteel inzicht geeft in de historie. Vanuit dat overzicht over verloop en eenheid van de geschiedenis, wéét

¹⁵ Het is onthullend te bedenken dat Smits opmerking éérst en ook geldt voor de geschapen wereld uit de dagen voordat de mens er was. Geschiedenis is er, van de schepping – *beresjiet*, van den beginne, ‘van hoofde aan’ – ook voor de schepping van de mens. Spreek met een geoloog of paleontoloog en hij/zij vertelt U de fascinerende verhalen over hoe leven op deze aarde er toen uit moet hebben gezien. De dagen waarin de mee er was voor de Leviathan om er in te spelen. De wereld was Gods ‘speeltje’, lang voordat wij ons cultuurmandaat kregen. Dat maakt je wel erg bescheiden.

¹⁶ Smit, *Eerste*, hfdst. 5.

¹⁷ H. van Riessen, ‘De voorgond en de achtergrond’, *Mededelingen Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte* (september/december 1971).

de mens waar hij staat in de historie, en waarheen hij onderweg is.¹⁸ Iedereen heeft historisch besef, iedereen wéét bijvoorbeeld van traditie, of van roeping.

Toon Hermans zingt over zijn moeder: ‘Zij zag het leven in een ander licht.’¹⁹ En Willem Barnard maakt hierover behartenswaardige opmerkingen:²⁰ ‘pas voor wie met twee ogen ziet komt er diepte in het beeld’. ‘Zodra wij groot genoeg zijn om naar school te gaan wordt ons stelselmatig afgeleerd in een geheel te leven’. ‘Wij spraken van (...) de “schepping” en dat betekende dat alles met elkaar in verband stond. We zijn van “natuur” gaan spreken. Bomen en water en stenen en wolken zijn geen medeschepselen meer en hebben geen epifanerende kracht meer. Het zijn natuurverschijnselen geworden ten opzichte van ons; objecten. Een boom is een boom, en een boom is een verschijnsel. Waar fenomenen zijn is geen epifanief.

De eerste geschiedenis

Maar niet alleen uit het dagelijks leven komen deze geluiden. Ook vakwetenschappers stellen – een enkele maal – wezenlijke vragen naar de achtergrond: van waar...? Smit noemt onder andere de fysicus Heitler en de historici Ranke en Butterfield.

En dan waagt Smit het er zelf op en poneert, voor zijn studenten, het bestaan van ‘de eerste geschiedenis’: het bestaan van een originele transcendentale relatie met de Oorsprong. Dat wordt zijn antwoord als gelovig historicus: de dingen bestaan slechts vanuit die éérste geschiedenis, en het is diezelfde eerste geschiedenis die de eenheid en de samenhang van de dingen in de tijd garandeert.

Hoe diep Smits overtuiging is blijkt uit zijn woordkeus: eerste geschiedenis. Het is voor hem geen ‘achtergrond’, geen ‘wereldgeest’ (Hegel), geen ‘Zingever’ (Hartmann), ‘geen occulte kracht’ (Ranke), geen ‘history-maker’ (Butterfield). Bij hem is het voluit ‘geschiedenis’, een werkelijkheid die even reëel is als de feiten-werkelijkheid der vakhistorici. En haar dringende zachte kracht, haar invloed. is even reëel als de macht’ van de feiten.

Laten we maar eens zien hoe Smit zijn eerste geschiedenis kwalificeert.²¹

- In (de eerste geschiedenis) bestaan de dingen, de categorieën, dat wil zeggen ze zijn ontstaan uit een Oorsprong en wachten op verwerkelijking (p. 100);
- (De eerste geschiedenis) behoudt en garandeert de eenheid, de identiteit en de samenhang der dingen, in hun ver-[15] anderlijke verwerkelijking in de tijd (p. 100);
- Elk individueel ding/feit/gebeurtenis heeft zin, bestaat, en functioneert vanuit die transcendentale relatie met hun Oorsprong, vanuit (de eerste geschiedenis) (p. 103);
- In (de eerste geschiedenis) ligt de eigenlijke bron, het oriëntatiepunt van de tweede geschiedenis (p.110);
- (De eerste geschiedenis) blijft ten dele verborgen, is nooit ten volle manifest (p. 107);
- (De eerste geschiedenis) heeft een normatief karakter... Zij begeeft zich in de vrijheid en de verantwoordelijkheid van de mens (p.104);
- (De eerste geschiedenis) roept de mens tot handelen, tot keuzes (p. 104);
- (De eerste geschiedenis) is in haar bestaan en verwerkelijking onontkoombaar aan het handelen van de mens gebonden (p. 104)
- De tweede geschiedenis is het antwoorden op het appel van (de eerste geschiedenis) (p. 106)
- (De eerste geschiedenis) is onophoudelijk bezig het historisch miskende, het weggeworpene aan het licht te brengen (p.109).

¹⁸ K.J. Popma, *Calvinistische geschiedenisbeschouwing* (Franeker 1945) 9.

¹⁹ Toon Hermans, *Liggen in't gras* (Amsterdam 1994) 13.

²⁰ W. Barnard, *Stille omgang* (Brasschaat 1992) 213, 55, 236.

²¹ Let op de bewust aangebrachte ( ) haakjes.

Deze samenvattende karakterisering doet natuurlijk geen enkel recht aan Smits bezield betoog in hoofdstuk 5.

Smits voorbeeld: gerechtigheid

Smits eerste geschiedenis is – zoals hij opmerkt – ‘zeer kwetsbaar’, ze wijkt terug, als we haar rationeel, analytisch in onze greep proberen te krijgen. Smit wil haar dan ook omzichtig in beeld proberen te brengen. Hij neemt als voorbeeld de categorie ‘gerechtigheid’ dat wil zeggen ‘wat de mens in zijn verhoudingen behoort te zijn’. Waar vandaan komt ‘gerechtigheid’? ‘Men kan in gerechtigheid leven, de gerechtigheid bevorderen, erover nadenken, maar de gerechtigheid zelf uitdenken heeft nog niemand gepresteerd’. Gerechtigheid ontbreekt in geen enkele tijd. Zeker, ze wordt gebrekkig gerealiseerd. vaak wordt ze vertreden, voortdurend is ze bedreigd.

Bovendien is ze in geen enkele fase van de geschiedenis dezelfde, onophoudelijk wisselen haar gestalten. Toch behoudt ze, door alle wisselingen heen haar identiteit’ (p.101). ‘Ze is één van de vele historische zijswijzen, onaantastbaar voor de vergankelijke en neantiiserende tijd, wel veranderlijk maar het meest wezenlijke behoudend, namelijk haar ‘zin’, (dat wil zeggen haar ongecorrumpeerd bestaan in de transcendentale relatie met de Oorsprong) (p. 103,105).

Ik neem hier de vrijheid enkele van die gestaltewisselingen in Smits gerechtigheids categorie toe te lichten met een paar flarden uit de pre-Abrahamitische weg der gerechtigheid:²² steeds anders en ‘nieuw’, en toch dezelfde.

- ca.2800 BC: Gilgamesh wordt door zijn ‘burgers’ aangeklaagd omdat hij zijn taak als ‘herder’ verzaakt.
  - ca. 2375 BC: Urukagina, vorst van Lagash, vaardigt zijn rechtsbestel uit
  - ca. 2300 BC: Ebrum, zesmaal herkozen tot ‘koning der gerechtigheid’ van Ebla.
  - ca. 2100 BC: Ur-Nammu, vorst van Ur, kondigt nieuwe rechtsorde aan.
  - ca. 1900 BC: Lipid Ishtar, heerser over Sumerië en Akkadië, voert een nieuw rechtsbestel in.
  - ca. 1750 BC: Hammurabi (Babylon) zweert bij de zonnegod, die alle onrecht ziet, dat hij het recht zal handhaven, en weduwe en wees zal beschermen, voert een nieuw wetboek in.
  - ca. 1700 BC: Melchizedek, koning der gerechtigheid uit het scheppingsverbond, zegent Abram (Gen. 14).
- Enz. Gerechtigheid – tijdloos en van alle tijden –: gerechtigheid onder Gods regenboog.²³

Intermezzo: het Koninkrijk Gods

Smit heeft uit de vele dingen en categorieën als voorbeeld ‘de gerechtigheid’ gekozen. Maar voor een gelovige is die keus natuurlijk niet zo onschuldig als ze op papier lijkt. ‘Gerechtigheid’ is de primaire categorie van het Koninkrijk Gods (Matth. 6:33). H.N. Ridderbos, in zijn onovertroffen werk *De komst van het Koninkrijk* is daar uitgesproken over: ‘Bij Jezus zijn Koninkrijk Gods en gerechtigheid synoniem.’²⁴

Gods Koninkrijk. Het is toekomst, ja zeker! Zie Jesaja 2:2-4, 11: 1-10, 25:6-8, 65:17-19, 24, 25 en zoveel andere schriftplaatsen. Gods Koninkrijk is echter ook: HIER en NU! De prediking van zowel Johannes de Doper als Jezus is er vol van: hier en nu! ‘Het futurum der profetie gaat over in de praesens der vervulling’.²⁵ Matth. 3:2,8; 11:4-6,12; Luc. 17:20, 21;

²² J.Ph. Poley, ‘The rainbow legacy’, ongepubliceerd manuscript.

²³ Voor een ander voorbeeld – tijdloos én van alle tijden – leze en herleze men de magistrale Ballade van de boer van de schepping-gelovige J.W.F. Werumeus Buning.

²⁴ H.N. Ridderbos. *De komst van het Koninkrijk* (Kampen 1972) 250.

²⁵ Ibid., 67.

Matth. 12:28. En natuurlijk in één van de meest schokkende proclamaties die ooit in de tweede geschiedenis zijn afgekondigd, Luc. 4:16-21: 'Heden is deze Schrift vervuld', vandáág is de [16] dag van Gods welbehagen. Of in de Bergrede: Gij zijt het zout, gij zijt het licht. Het is zichtbaar, hier en nu, voor Gods kinderen, (ziedie diepte in Joh. 3:3!)

Het Koninkrijk Gods is daar waar – door mensen heen – Gods heerschappij manifest wordt gemaakt, daar waar Zijn bedoelingen met Zijn schepping worden verwerkelijkt. Door allen die gerechtigheid doen, die Zijn schepping dienen, die vrede brengen, hier en nu. Door allen, ook door hen die buiten het Verbond staan, en toch dienen, onwetend vaak: 'Ik ben gevonden door wie Mij niet zochtenf (Jes. 65:1, Rom. 10:20). Ridderbos is daarover glashelder: 'Goede werken demonstreren de presentie van het Koninkrijk Gods'!²⁶

Ik zou U nu mijn persoonlijke stelling willen voorleggen: in Smits 'eerste geschiedenis' herkem de gelovige het Koninkrijk Gods, zoals dat zich van de schepping aan op aarde been baan gebroken en gemanifesteerd. Ik verzoek u daartoe terug te gaan naar de vorige sectie, en daar voor alle plaatsen waar 'de eerste geschiedenis' tussen haken staat, 'het Koninkrijk Gods' te lezen. U zult zien dat de kwalificaties gelijkelijk op beide passen.

Door de geschiedenis zo te beleven mogen gelovigen hierdoor inspiratie, zin en perspectief voor hun leven ontvangen: de geschiedenis staat in het teken van het komende Gods-rijk, hier en nu! Wij leven onder het beslag van 'de eerste geschiedenis / het Koninkrijk' die een continu appél doen op ons bestaan:

- door het in de transcendentale relatie met de Oorsprong zin te geven,
- door de eenheid, de continuïteit en samenhang van de tweede geschiedenis te garanderen,
- met waarden waartegen de voortgang der feitemgeschiedenis (de tweede geschiedenis) moet worden afgewogen,
- door uit te dagen dit Koninkrijk, hier en nu, manifest tot geschiedenis te maken, door de dienst aan God, aan Zijn schepping, en aan de naaste.

Naspel

Rest nog de vraag waarom Smit zelf de identificatie van 'eerste geschiedenis' en 'Koninkrijk' niet (publiekelijk) heeft geformuleerd. De enige plausibele reden hiervoor lijkt me dat een visie gebaseerd op een geopenbaarde 'eerste' Koninkrijks-geschiedenis' door de vakhistorici als onwetenschappelijk en onacceptabel terzijde geschoven zou worden.

Zijn voorzichtige aanname van een transcendentale relatie der dingen met een Oorsprong als antwoord op 'moeilijke geschiedfilosofische' vragen zou hij – naar zijn gevoel – waarschijnlijk nog tegenover zijn vakbroeders kunnen verdedigen...? Ik weet het niet.

Ook in zijn aarzeling stond Smit niet alleen. Hiervoor verwijs ik graag naar J. van Baal.²⁷ Van Baal doorleefde dezelfde worsteling: 'In colleges en publikaties werd routineus de wetenschappelijke agnost uitgehangen! Maar, zoals hij getuigt aan het eind van zijn leven: 'God heeft mij overmocht'. In zijn intellectueel testament lezen we: 'De talloze gelovigen ongeacht religie of confessie getuigen dat zij de aanwezigheid of de werking van het Mysterie ervaren hebben. Gaat het (wetenschappelijk) aan om die talloze, op dit punt overeenstemmende getuigenissen zonder meer onder de brede tafel der illusies te veggen?' Religie is normaal, godsdienstloosheid daarentegen 'is een novum' in de geschiedenis.' 'Inste van de gelovigen deviant te verklaren zou men het ook de ongelovigen kurmen doen, juist omdat zij die zeer algemene menselijke ervaring niet kennen'. 'Waarom volharden ook wetenschappers die in hun onderzoek op een Mysterie gestuit zijn, in een houding van agnosis door het als

²⁶ Ibid., 254.

²⁷ J. van Baal, 1909-1992, Ambtenaar B.B., Gouverneur Nieuw-Guinea, hoogleraar culturele antropologie aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Bij zijn afscheid publiceerde hij *Mysterie als Openbaring* (Utrecht 1990). Zie aldaar het voorwoord alsmede pagina's 20, 35-37.

feitelijke onkenbaarheid ter zijde te schuiven?’ Tot zover Van Baal. Het is een troost dat Smit en Van Baal elkaar nu gevonden hebben.

Uitzicht

Smit schetst aan het eind van zijn betoog in hoofdstuk 5 een inspirerend vergezicht. Als we dat concreet maken voor zijn voorbeeld ‘gerechtigheid’: De gerechtigheid – tijdloos en toch van alle tijden, veranderlijk en toch ident – kent door de eeuwen heen zijn ‘werkers der gerechtigheid’, de rechtvaardigen die véél, soms hun leven, veil hadden voor die gerechtigheid.

Eéns komt voor alle rechtvaardigen de nieuwe aarde, waar niets vervloekts meer zal zijn, waarde woestijn zal bloeien als een roos, en de rivieren stromen van lévend water zullen zijn. Op die nieuwe aarde, waar, eindelijk, de gerechtigheid ongecorrumpéerd zal heersen, zullen zij elkaar herkennen: Urukagina, Melchizedek, Josia, Gemme van Burmania, Nick de Graaf, Raoul Wallenberg, en de talloze andere rechtvaardigen van alle tijden, de *tsaddieks* en *tsaddika*'s. Ze zullen samen het feest der herkenning vieren!

© J.Ph. Poley / Transparant (1997)

Dit artikel is OCR-gescand en kan daarom kleine tiepvaudjez bevatten